

ԱՊՐԵԼԵՆ

Համար

ԱՊՐԵԼԵՆ

Համար

ՀԱՅԿԱՆ ԵՒ ԲՈՂՈՐԱՅԱՆ

1909

39րդ ՏԱՐԻ

ՀԵՐԱՆՏԱՆԻ ԽՈՒՆ 85

ԽՐԱԿԻՆ-ՏՈՐԵՍ

Մ. ՄԱՐԿԻՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ԻԶՄԻՐ

ՄԱՐԿԱՏԱՆ 64 Տրայն

ԱՅԼ ԵՒՍ ՄԻ ՎԱԽՆԱՔ ԾՈՎԱԽՏԷ ZOTOS ZOTOS ZOTOS

ՍՐԱՆՁՆԻ ԴԱՐԾԱՆ ՄԸ
Ամեն դեղատոմարն ու մեջ փնտռեցիք

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ն. Հ. ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ	Կիրքերը՝ ինչպես Կ'սկսին ու կը վերջանան	817
Ղ. ՊԱՀԱՏՐԵԱՆ	Խորհրդածուծիւնք դպրոցական պարգեւներու վրայ	822
ՇԱՀՆՍԶԱՐ ՈՐԲՈՒՆԻ	Սագերը	825
Մ. Յ. ԽՏՇԵԱՆ	Տխրահոչակ հուսալալը եւ ալա թուրքաբոլիւքան	827
ԿԷՏԻՔՅԻ ԿԱՐՕ	Հայը Ռոքը Աւստ (Պատանեկան Տփաւո- րուծիւններէս)	833
ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊ	Օտար Ամուսին	836

ՎԱՐՆԵՒՈՐ ԱԶԴ-

Մեր Մեծ. գործակալներէն և բաժանորդներէն Կ'պատահեց որ իրենց բաժանորդագրութեան պարտքերը վերջապէս հաճին գրկելու: Թերթիս վեցամսեան յրացաւ, և զարմանալի կը թուի մեզի մեր գործակալներու և բաժանորդներու անտարբերութիւնը և անփութութիւնը: Մեր ժամանակը չներիր առանձին քարթեր ու նամակներ գրել և յիշեցնել մէն միոյն իրեն պարտքը, ուստի մեր ներկայ այս ԱՌՂԶԻՆ ազգարարութիւնը կը յուսանք թէ նկատողութեան կ'առնուի:

ՊԱՅՄԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒՅԵԱՆ “Ա. ՄԱՍԼՈՅ”

ՏԱՐԵԿԱՆ	50 ղրշ.	12 թ.
ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	25 ”	6 ”
ՀԱՍԸ	40 փարս	

Հասցէ՝

م. ماموريان مخدومی — ازمیر

آردولیان مامولہ غزتمشی صاحب امتیاز ومدير مسئولی

M. Mamourian Fils — Smyrne

ՅԳՐԻ ՏԱՐԻ

26 ՕԳՈՍՏՈՍ 1909

ԹԻԻ 35

ԿԻՐՔԵՐՈՒ ԻՆՉՊԵՍ ԿՍԿԱՍԻՆ ՈՒ ԿԸ ՎԵՐՋԱՆԱՆ

Պ. Թ. Բիպոյ հրատարակած է «Կիրքերու վրայ նախերկ» մը, որու մասին Պ. Յ. Պաւստոյի կողմէ գրի առնուած խորհրդածու-թիւներէն կը համառօտեմ հետեւեալները.

«Գիրքին տնունը հինցած երեւոյթ մը ունի, կարծես թէ կէս դար ետ մնացած է. կիրք բառը՝ գիտական հոգեբանութեան մէջ այլ ևս անգործածելի դարձած է, Պէնի և Ուիլքեմ Ճէյմսի երկնա-րուքիւններուն մէջ զայն փուճ տեղ պիտի փնտռէք, հոն պիտի գտնէք, զգաժողական հանգամանքներ, յոյզեր, կամք:

Բիպոյ՝ այս տարնանումի ղէմ ոգորիլ ձեռնարկած է, և իրեն սովորական ձարպիկութեամբ կը բացատրէ, թէ յոյզերն ու կիրքե-րը տարբեր բաներ են, հետեւաբար կարելի չէ գտնոնք իրար խառնել և նոյնացնել:

Կիրքերը կը բղխին բնազդութիւններէ, որոնք գործարանաւորու-թեան մէջ գրողմուած են ժողանգարար:

Բնազդումը՝ որ կոյր ոյժ մը ըլլալով մէկտեղ կենդանական աշխարհի մէջ բոլոր գործունէութեան սկիզբն է, ներքին դրդու-մով մը ինքնարեքտար և միօրինակ կը գործէ, ուր կամքը, գա-տողութիւնը, երեւակայութիւնը ո և է դեր մը չունին: Անիկա վե-րահասու ալ չէ իրեն որդեալ նպատակին, որ է անհատին պահ-պանութիւնը և տեսակին յարատեւ շարունակութիւնը:

Բնազդները բարձրագոյն հսի բնախօսական աշխատանոյի երու մէջ գիտակցութենէ վար և գուրկ. ըլլալով կը գործեն: Սյս մութ և ենթագիտակցական պէտքերու, ասորժակներու և միտումներու վերեը կարտայայտուին բաղձանքները, խորշումները, յուզումնե-րը, որոնք գիտակցութեան լուսաւոր դաշտին մէջ կ'երեւան քիչ

ժամանակէն անյայտ ըլլալու համար:

Յուզումը ընդհարում մը, հաւասարակշռութեան ընդհատում մը, մեղքանկարծակիի բերող ընդդիմագործութիւն մըն է, որ կը ծնի թէ իւրահոգ բնաղդումէն, այն է երկիւղ, բարկութիւն, որախութենէն, և թէ ընկերական բնաղդումէն, այն է գուժ, դորով և այլնէն:

Յուզումը տեական է, մինչդեռ կիրքը՝ երկարատե, կղզիացեալ, յամառ, հաստատուն, մնայուն և մտքի մէջ տպաւորուող յուզում մըն է, որուն կը մասնակցին երեւակայութիւնն ու դատողութիւնը. կիրքը՝ կենդանական բնաղդէն կը տարբերի այնչափ, որ չափ կը տարրերի, վոլթէրի ասութեան համեմատ «Շամփրաքաճոյց մը Աթրազպուրկի մեծ ժամացոյցէն»:

Իսնիթ կ'ըսէ թէ «Յուզումը վաղող ջուր մըն է, որ իր թումբը կը կործանէ, մինչդեռ կիրքը՝ հեղեղ մըն է, որ հեազհետե աւելի խորին. կերպով կը փորէ իր փոսը»:

Յուզումը հակընդդէմն է կիրքին, ինչպէս ակտաքանութեան մէջ սուր հանգամանքը՝ երկարատե կամ հնացեալ վիճակին. առաջինը վաղանցուկ արբելութիւն մըն է, իսկ երկրորդը հոգեկան հիւանդութիւն մը, որ առաջ կուգայ վատթարացած կազմութենէ կամ ծծուած թոյնէ մը:

Կըքոտ միտումը այնչափ զօրաւոր է որ կը տիրէ ուրիշ բոլոր դրդիչներու վրայ, ակամայ քաշուելով կը տարուի ու է առարկայի կամ գործի մը, այնպէս որ կարծես թէ ենթական ներքին ստատանի մը գէրի եղած է. արդարեւ կրաւորական, տառապեալ և նկուն վիճակի մը մէջ անոր կամքը ստրկութեան մատնուած կը մնայ:

Յոյզի և կիրքի մէջ եղած այս մեկին տարբերութիւնը դիւրայոյց մետքերը՝ խելայիղներէ, անհաստատ ղեւայունները բուն սիրազեղներէ զանազանելու կը ծառայէ:

Կիրքը պէտք է որ փոխուի սեւեռուն գաղափարի մը, հաստատ և միացած յուզումի մը:

Ինչո՞ւ այս կամ այն կիրքի կենթարկուինք. ոմանք կը կարծեն թէ այս ինչ կիրքը պարագաներու բերումով, դիւրաւածով կամ սին եղելութիւնով մը կը ծնի, մինչդեռ իրականի մէջ մենք նախասահմանուած էինք այդ մասին մեր նկարագիրով, խառնուածքով, միտում մը ունէինք ուրախութեան կամ տրամուլեան, գործունէութեան, կտրովի, միայն անդգայ և մտահայեաց ընտելութիւնները աղատած են այդ լուծէն. այդ կիրքերը բնածին են, արուեստական է անոնց միայն ձեւը, որ կը հետեւի նմանողութեան, սովորութեան, նորոյթի:

Կիրքերը՝ թէ և մեր խառնուածքէն, մեր գոյութեան այն մութ մասէն, մեր խոնարհ կողմէն, մեր բնախօսական ենթաշինուածէն,

մեր բարձրագոյն եսէն ծագումն կառնեն, բայց անոնց համար դործարանաւորութեան մէջ կարելի չէ ճշտութեամբ տեղ որոշել:

Ուտելու, խմելու, խաղալու, սիրելու, տիրելու, արկածալից դործելու ձեռնարկելու կիրքերը ո՞ր տեղաւորուած են, դործարանական ինչ տեսակ զրդումով մարդիկ խռովարկու, հաւաքիչ, հնարիչ, շտապէտ, առաքեալ, զրազէտ, արուեստագէտ, քաղաքագէտ կ'ըլլան, յայտնի չեն:

Կիրքերը կը դասաւորուին իրենց ծնունդ տուող բնազդումներու համեմատ, բայց յեղաշրջումը յարաճուն բաղմամբանութիւն մը առաջ կը բերէ անոնց մէջ, օրինակի համար տլբոլի, եթերի, տիֆոնի ճաշակը երբեմն երազի վերլուծանքին փոխուելով կրնայ զեղատիրական կիրքի սեմը առաջնորդել: Սէրը, որ սեռային ոգիի ծառայութեան կը մասնէ մարդը և որ քիմիական յարաձգութիւնով ու մեքենական քարշումով մը կ'սկսի, յետոյ կը խառնուի անթիւ անհամար զգացումներու, օրինակի համար սէր դորովի, սէր ունայնատեղութեան և այլնի, մինչև անգամ հակառակ զգացումներու, ոյն է սէր արձամարտանքի, սէր ատելութեան մէջ, զոր շատ լաւ նկարագրած են Ժորժ Սան, Միւսէ և Թիրային հոգեբանութեան քաջանմուտ Փօլ Մարէթթօն: Սէր ատելութեանը անհատի բնազդին հետ երկրորդականութեան մէջ կը ձգէ տեսակի բնազդը, որուն անարդարած զոհն է անհատը:

Պատահական, միտախաբական սէրերու մէջ չունի բնազդային եղող ֆիզիքական տարրերը կանխեալանման աստիճանաբար:

Սիրոյ մէջ կարեւոր է զատել յուզիչ—մղիչները իրական կոթողիներէն, առաջինները հոս հոն միայն հրախաղութիւններ կը կատարին, իսկ միւսները կը նմանին բարձր հոգեներու, որոնք դիւեր ցորեկի ծուխ և բոց կարձակեն, շատ Տիտոններ, շատ Արիստոֆաներ այդ վրիպանքը քուած են սուղերու և արշունքների մէջ:

Շանթակերպ հարուածը կարծես թէ մեծ կիրքերու յամբ և նենգաւոր դործողութեան տեսականին հակառակ կուգայ: Բիպոյի ըսածին նայելով այդ հարուածը ո՛չ թէ փրոյ ծնունդին, այլ միայն լորձնոտ յղացումին նշանն է, այդ շանթը միայն մրրկալից երկինքի մէջ կը պայթի երբ հոգին անոր համար սպառնաւորուած է նախորդ կիրքի մը առաջ բերած շփոթութիւնով և զզրդումով:

Կարողութեան կամքին կը պատկանին ծաւալիչ կիրքերը, յաղթութեան բաղձնաքը՝ համարկութեան կամ կործանարարութեան, ատելութեան և վրէժխնդրութեան ձեւին տակ:

Աստուք են երեք մեծ դասակարգութիւնները կիրքերու, զորս կարելի է տիեզերական անուանել. ուիշները տեւի մասնաւոր տրկարադիւր մը ունին, այսպէս է կրօնական կիրքը, որ կը ներկայանայ միտախաբականութեան, ճշմարտութեան, առաքելութեան և

հաղածող մոլեռանդութեան տարրեր ձեւերուն տակ. քաղաքական կիրքը պէտք է դասակարգել, ինչպէս նաեւ կրօնական կիրքը՝ խմբակեաց կիրքերու, և որ մասամբ կը պատկանի խուժանի հոգեբանութեան:

Գեղանիրական կիրքը դասաւորելու է մասւորական կիրքերու մէջ, որոնք նուազ վառ և աւելի տեւական կ'ըլլան. անիկայ կը լրացնէ տեսական պէտքը և կը ձգտի տկարացած կրօնասիրութեան տեղը բռնել. դիտական կիրքը, ճշմարտութեան համբերատար և հաստատամիտ հետազօտութիւնը կը նմանի այն հետամտութեան, զոր ցոյց կուտայ որսորդը իր երէի մատին: Պարզ նշանակութիւնով պլտիկ կը համարուին ազահի և հաւաքիչի կիրքերը:

Յոյդ մը կրկնուելով, սովորական դառնալով կրնայ կիրքի փոխուիլ այս կերպով հաճոյքի ճաշակը, ինչպէս նաեւ պատուոյ զգացումը կրնան տեսական մտատանջութեան փոխուիլ:

Հեղինակը՝ այս եղանակով կը փորձէ նկարագրել կիրքի բնութիւնը, ծագումը, ճիւղաւորումը և վերջը անոր ոգեւոյնը: Անիկայ կըսէ թէ կիրքերը՝ փոփոխակի բոլորքումի և ուժասպասութեան ենթարկուելով ունակութեան բխութեամբ կը վերջանան:

Կիրքերը անհատին մէջ կրնան մարիլ, բայց անոնք մարդկային սեռին մէջ յաւիտեանականապէս պիտի աւարին: «Բնապէր, կը գրէ Տիտլըս, պիտի կառավարէ միշտ երկիրը, որովհետեւ կիրքերը բնապէր արդիւնքն են, և կիրքերը պիտի մնան առյաւէտ»:

Կիրքերը՝ իրենց խելութեան մէջ նոյն են ամէն ժամանակ, և կը տարբերին ո՛չ թէ իրենց բնութիւնով, այլ միայն խառնամասնութիւնով, և աստիճանով:

Գիւղի գերեզմանատուններու խորոյքը կը ննջին անձանօթ մնացած Ռոպէսփիէներ, Նափօլէոններ, որոնց միայն առիթն ու կառավարական ոյժն էր որ կը պահէր հաղաբաւոր գլուխներ ձգելու և միլիոնաւոր մարդեր ջարդելու համար:

Այն ամէն չարիքը, ինչպէս նաեւ անոնց հակառակն եղող բոլոր բարիքը, որ կը կատարուին այս աշխարհի մէջ, առաջ կուգան կիրքերու պայքարէն, անոնք են որ պատճառ եղան բոլոր արուեստներն ու հաճոյքները հնարելու, անոնք կը կազմեն մարդկային կեանքի և պատմութեան սրտաշարժ տեսարանները, որչափ ծիփին նոյնչափ միօրինակ են, որովհետեւ կիրքերու միայն ձեւերը կը փոխուին. ժամանակ մը պատերազմն է մարդկային սեռի կիրքը, որովհետեւ անիկայ ուրիշ կիրքերուն ալ գոհացում կուտար, վերջէն բանականութեան չնորհիւ գտած նուազ արիւնահեղ միջոցներ, իրենց հարստահարող և աւարառու բնապէսներուն գոհացում տալու համար: Հիմա կը հաշուեն փոխանակ կուուելու, ասիկայ քուէարկութեան իրաւունքի գործածութեան մէջ ալ կը

նշմարուի. զրպարտութիւնն ալ սղաննելէ աւելի ապահով և յօրինողին համար նուազ վտանգաւոր է. վերջապէս ժողովուրդին բարեմտութիւնը և զիւրահաւանութիւնը չահագործել աւելի կը վաստկցնէ չարամիտներուն քան թէ անտառի մը անկիւնէն ճամբորդ մը կողոպտելը:

Մէկ խօսքով միտքերը սրելով և ճաշակները կրթելով մարդիկ փոխանակ եռանդուն Աքիլլէսի պէս բոբրօքելու, խորամանկ Ռէիսկէսի նման նենգամիտ կը դառնան և գլխաւորապէս այդ պատճառով է որ կ'ըսեն թէ բարքերը կը մեղմանան:

Հակառակ այդ մեղմացումի, մարդկային կիրքերը, որոնք տարօրինակ վանազանութիւնով մը իրարու ծնունդ կուտան, պիտի փճացնեն միշտ ընկերական հաշտութեան և ներդաշնակութեան բոլոր պեղեցիկ զրութիւններու յոյսերը, ամէն անգամ որ պիտի փորձեն զանոնք ի գործ դնել:

Այս խնդրին մէջ երկրիս փոքրիկ արարիչը, մարդս «կը մնայ միշտ նոյն կազմուածով, և իրօւ այնչափ հետաքրքրաշարժ, որչափ առջի օրը»:

Հոս կը վերջանայ Պ. Ռիպոյի, ինչպէս նաև Պ. Պոբրտօյի տեսութիւններուն անփոփոխը, որու նոյն իսկ քննադատելի կողմերը աւելի ուշադրաւ կ'երևան:

Սոյն թարգմանութեան նպատակէն դուրս է կիրքերու վրայ լիակատար տեսութիւններ պարզել, միայն կիլիկիոյ վերջին սուկալի եղեռնադործութիւնները կը թելադրեն այս առթիւ հետեւեալ կերպով հարցում մը ուղղել:

Եթէ այդ իմաստաւէրները գիտնային թէ քսաներորդ դարու առաջին տասնեակին մէջ տարաբախտ երկրի մը վրայ կը գտնուին իհասն Ֆիքրի մը և ստուարաթիւ համախոհներ և մեղսակիցներ, որոնք միացուցած են կիրքերու նախնական խուժողովութեան հետ լկտի խորամանկութեան ամէն տեսակ գաղտնի և յայտնի մեքենայութիւնները, այսինքն կիրքերու երկու հակառակ ձեւի և ընդգիմադիր կերպարանի միաժամանակ արտայայտումը, չեմ գիտեր թէ այդ գրեթէ եղակաւ և աննախընթաց հակադրակերք ի՞նչպէս պիտի նկարագրէին և ի՞նչ եղանակով պիտի մեկնէին:

ՆԱՀԱՐԷԹ Է ՆԵՐՍԵՍԵԱՆ

ԽՈՂՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՊԱՐԳԵՆՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Ֆրանսական հանդեսէ մը թարգմանաբար կը յլեմ յայտնի ակադեմական Մօրիս Տօնէի յետադայ գրուածքը, որը գեղեցկութեան ու սրամրտնեան պատիկ զուլս գործոց մըն է։ Ականաւոր գրագէտը կը պատմէ իր հանդիպումը Պուլվար Սէն - Միշէլի վրայ, ծանօթ մէկ բարեկամին, Պուլվար անունով, ընկերակցութեամբը իր տղուն, պատիկ Պուլվարի։

— Զեր զաւակն է այս, հարցուցիւ

— Այո, զաւակս է, մեր հինաւուրց լիւէն կը կարգայ, հետեաբար պիտոտի ընկեր մը մեզիւ Այսօր մրցանակաբաշխութեան հանդէսի օր էր։

— Շատ լաւ, վերջը։

— Վերջը, ոչինչ չառաւ, բայց Պուլվար, տեսակ մը հպարտութեամբ։ Ո՛չ մէկ նուէր, ո՛չ մէկ մրցանակ։ Արդէն նշանաւոր Պուլվարը չէ՛ այս, այլ սովորական Պուլվարն է, իմ զաւակս և իր գանձերուն մէջ շատ տկար։

— Ինչպէ՞ս Պուլվար այս տեսակ ծանր հարուածէ մը ուրախութիւն կրնայ գգալ կը խորհէի։

Արդարեւ իր այս վարմունքը կ'ընդգծեցնէր զիս և դպրոցական նուէրներու, մրցանակներու վրայ ունեցած լաւագոյն դադափարներս ի դերեւ կը հանէր։ Նոյն խակ պահ մը կարծեցի թէ վիշտը յիմարացութեամբ է զինք։

Պուլվար նքանչեւիօրէն կռահեց ինչ որ կը մտածէի։

— Ո՞ւր կ'երթաք, հարցուց ինձ։

— Տուն կերթամ, պատասխանեցի։

— Զեզ կ'ընկերանամ քիչ մը։ Զաւակս արծիւ մը չէ, բայց բարեկամս Թայց խեղեփառ մըն ալ չէ։ Իր կարգին մէջ յիսուն աշակերտ կայ և ինք քսանը երրորդն է։ Պէ՞տք է որ յանդիմանեմ զաւակս և խնամութեամբ հարցնեմ «ինչո՞ւ համար կարգիդ մէջ քսանը երրորդն ես»։ Պիտի չը կրնար պատասխանել այս տեսակ հարցումի մը։ Առաջին կամ ամենայնայնաւ ի հարկին երկրորդ կամ վերջընթեր հանդիսանալուն պատճառներ կարելի է ցոյց տալ։ Բայց միթէ հնա՞ր է քսանը երրորդ ըլլալուն պատճառները բացատրել։ Այս հարցը անլուծելի է։ Մարդս քսանը երրորդ չըլլար, այլ քսանը երրորդ կը ծնի։ Իմ զաւակս քսանը երրորդ ծնած է և վտանգաւոր պիտի ըլլար ու է յանդիմանութիւն, ինչու որ այդ մասնայատկութիւնը ինձմէ, իր հօրմէն ժառանգած է։ Այո, իր վրայ

կը տեսնեմ քսանը երրորդի մը յատուկ բոլոր միջակ կարողութիւնները, իր խելքը ո՛չ այնքան արթուն և ոչ այնքան ի քուն է. հասկացողութիւնը ո՛չ այնքան դանդաղ, ոչ այնքան արագ է: Այն տղաքներէն չէ, որոնք շատ շուտ կը սորվին և ընդհուպ կը մոռնան կամ գոհարութեամբ կը սորվին և երբէք չեն մոռնար: Ո՛չ, ո՛չ, բաւական շուտ կը սորվի և բաւական ալ շուտ կը մոռնայ իր ուսուցիչներուն դասախօսութեանց վրայ չի վիճիր: Գոհունակութեան հառաչ մը կ'արձակէ Երսոր Մալէրպի վրայ խօսելու կարգը գայ: Անտարակոյս գիտէ որ Բասինի և Քոնէյլի միջև տարբերութիւնը այն է որ, առաջինը մարդս կը նկարագրէ այնպէ՛ս ինչպէս որ է, իսկ վերջինը այնպէ՛ս ինչպէս պարտաւոր է ըլլալ: Հնադարեան բարբարոս ցեղերու քով միօրինակ խմսատուն քաղաքականութեան մը գծերը չի փնտռեր: Ուստի անարգար յանդիմանանքներով չեմ ուզեր արձակուրդի օրերը զառնացնել:

Ա՛խ, կը յիշեմ, չարունակեց Պուվար, երբոր լիսէն էի ստակումով ու ահաբեկումով կը ականէի արձակուրդի օրերուն մօտենալը. որովհետեւ լաւ գիտէք որ Համալսարանի ո՛չ մէկ բաժնին մէջ չի կրցայ յաջողիլ: Ծրնողքս կը տրտմէին ու չկամութեանս, ծուլութեանս և ուրիշ գէշ բնույթներուս կը վերագրէին, ինչ որ ուրիշ բան չէր թերևս, բայց եթէ ճակատագիր, որոշականութիւն (déterminisme) ժառանգականութիւն և գեռ ինչ գիտնամ: Կծու կշտամբանքներու տարաքի մը կը տեղար գլխուս և ապաքայլս մասին տխուր գոշակութիւններ կ'ընէին: Մանաւանդ այն տարին որ պստիկաւորի աստիճանին չէի կրնար արժանանալ, ամբողջ արձակուրդիս սրտայոյգ բան մը կը դառնար: Դիտած էք որ պստիկաւորի աստիճանին և մրցանակ սքաշխութեան հանդէսները յաճախ դատական մեծ խնդիրներու կը զուգադիպին: Եւ Սօրպոնն ու զատարանը միաժամանակ իրենց վճիռները կ'արձակեն:

Այն տարին երկու երիտասարդ ոճրագործներու դատը տեղի կ'ունենար, որոնք ահռելի եղևոնագործութեան մը տմբաստանութեան ներքե կը գտնուէին և դատը տհազին ազմուկ կը հանէր: Ծնողքս իմ և այդ ոճրագործներու միջև նմանութիւններ կը գրտնէին ու կը լսէի որ ապագային ես ևս այդ տխուր էակներու վախճանը պիտի ունենայի: Երկուքն ալ դիւրակեցիկ դասի զաւակներ, քիչ մը զպրօց տեսած և ետքէն իրենց քաղաքը ձգելով փարիզ և կածեն վալրազ ոճիրը գործելու և կառափնատ գլխատուելու: Յաճախ գիշերները երազիս մէջ կը տեսնէի դա՛ւիճը, որ կարգ մը կտրուկ, համառօտ խօսքերով կուգար զիս կախաղան առաջնորդելու ու կը բանգագու չէի:

Անցեալի ա,ս գոնէ յիշատակներս ծանրօցին ներքե ճիւղաւճ, իր զաւկին դարձաւ Պուվար և խոր հառաչով մը ըսաւ.

— Ա՛խ, իմին սիրելի քսանը երրորդս, պիտի աշխատի որ քու

արձակուրդդ չատ քաղցր անցնիւ. կեանքն ալ, շարունակեց Պու-
վար, իւրացողն շարունակութիւնը եղաւ ինձ համար: Ամէն տարի
անուղողս կ'սկսի մրցանակաբաշխութեան հանդէսներուն հետ
միաժամանակ կը տեսնեմ մանիչակագոյն, կարմիր, կանաչ ժա-
պաւէններով, արմաւենիի ոստերով պննաւորուածներ, պսակա-
ւորներ: Այո, դեռ դպրոցի կեանքս է որ կը շարունակուի և ինչ-
պէս առաջ ծնողքս, հիմայ ալ կ'ինս զիս կը կշտամբէ աւելի տա-
ղանդաւոր, աւելի ճարպիկ ընկերներս, բարեկամներս ինձ հետ
բաղդատելով: Վերաւորիչ խօսքերով կը յայտնէ ինձ այսինչին
պատուոյ լէզէն ստանալը, այնինչին յառաջիմութիւնը:

(Մօրիա Տօնէ, իր բարեկամին կը հարցնէ թէ դպրոցական պար-
գեւներու ջնջումին թէ ոչ պահպանումին կողմնակից է):

— Անտարակոյս պահպանումին կողմնակից եմ, գոչեց Պուվար:
Դուք դիս բնաւ չի հասկցաք: Ոչ գերադանցապէս զարգացած մէկն
եմ ես, ոչ յեղափոխական և ոչ նախանձող մը, այլ քիչ մը ողջ-
մտութիւն ունիմ: Հարկ է որ աշխատութիւնը ու խելքը վարձա-
տրուին հանդիսաւոր կերպով: Միշտ մրցանակաբաշխութեանց
փառաւոր հանդէսներուն կողմնակից եմ: Զաւակս այսօրուայ հան-
դէսին բերի վատաւ ըլլալով հանդերձ թէ ոչ մէկ նուէր պիտի
չ'ընար պատնալ: Միայն ուզեցի որ այս հանդէսը զաւկիս մէջ ան-
հաւասարութեան զգացումը մշակէր: Որովհետեւ անհաւասարու-
թիւնը կեանքի առաջնակարգ պայմաններէն մին է և թերեւս
զայն աւելի հեշտ, աւելի գեղեցիկ կը դարձնէ անհուն փոփոխու-
թեանց նիւթարկելով: Անհաւասարութեան օրէնքը ամէն բանի մէջ
և ամէն տեղ կը տեսնենք, համայն բնութեան մէջ, նոյն իսկ քա-
րերու վրայ: Բը մարդս ստիպուած է ընդունիլ զայն, եթէ չուզիր
երջանկութենէ խալաւ գրկուիլ: Ինչու որ բարոյական և ֆիզիքա-
կան կրկնակ սահմաններու մէջ պարիլ կարենալու համար միշտ
պիտի գտնուին զօրաւորներ և տկարներ, մեծեր ու պղտիկներ,
բարիներ և չարեր, խելացիներ և անխելքներ: Ահա ինչու ուզեցի
որ զաւակս մօտ երեք ժամ տեսնէ իր ընկերներուն բեմ բարձրա-
նալը և անկից պսակակիր իջնելը, մինչ ինք նստաբանին վրայ ա-
կնդէտ կը նստէր: Այս խորհրդաւոր տեսարանին մէկ քանի լու-
սանկարը առի: Որմէ գեղեցիկ տալում մը պիտի կազմեմ, որպէսզի
արձակուրդի օրերուն զայն թղթատէ առանց ամօթի և առանց
մեծխօսութեան, առանձ նախանձի և առանց արհամարհանքի: Չէ',
չէ', երբէք մրցանակներու, վարձատրութիւններու ջնջումը չեմ
պահանջեր ոչ պղտիկներու, ոչ ալ մեծերու համար: Ասկայն ո'չ
զիս և ոչ զաւակս չի մեղադրեն այդ մրցանակներէն հատ մը իսկ
չստանանալու համար: Ի պէր Աստուծոյ թող մեզ հանգիստ ձգեն:
Թող մեր համեստ դիրքին մէջ քսանըրբորդներու յատուկ ըն-
կերային պէտքը, անհրաժեշտութիւնը ճանչնան: Մեր խոնարհ անձ-

հաւորութեանց մէջ յարգին տնտեսաւորութեան սքանչելի օրէնքը։ Այո, կուզեմ որ տղաս սա՛ Վաղափարին՝ ընտելանայ թէ՛ աշխատութիւն բաւական չէ առանց տաղանդի, առանց ձիրքի, ոչ ալ տաղանդը առանց իւրաքիչ՝ եւ թէ՛ տմեկամեծ գիտութիւնը բան մը չարժեք, եթէ մարդս անոր տիրացած է առանց շնորհքի, առանց վայելչութեան։

Այս խօսքերով հասնոք մինչեւ տանա դուռը։

— Յտեսութիւն, ըսի Պուվարին, ձեռքերը սեղմելով, ինչ որ խօսեցաք դիմ մեծապէս չափազրկեց։

— Անտարակից երկար խօսեցայ, պատասխանեց բարեկամս։ Բայց չատ առիթ չեմ ունենար կարծիքներս ըսելու եւ չեն ալ հարցներ։ Սակայն վստահ եղէ՛ք որ, մեր կարծիքն ալ դանդառելի չէ մեղի, քսանընթերցողներուս համար Ո՞վ գիտէ, թերեւս մեր համեստ զօրազուգը հետեւեալազօրքին նման պատերազմներու թաղուհին է։

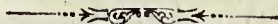
Թարգ. ՎԵՒՈՆԴ ՊԱՀԱՏՐԵԱՆ

ՍԱԳԵՐԸ

Կապոյշը երկիւնքն է պստը,
Կանաւնքն ալ՝ երկիրը,
Կապոյշ երազն է որ կը գրաւէ
Մանդոս արտերը պարմանի։
Երանի՛ ծովափներուն,
Հոն երկրի կապոյշը կը համբուրեն,
Թրփախաւ փաղափարնոթիւնով մը
Ծով-հանրմիւն փղնցֆները կը համբուրեն։
Երկու հանդիսականց հայրիներուն մեջ
Հեղուկ հոգիներ կը քիւլաւեն,
Թոշունի քեքեւ հոգիներով
Վայրի սագեր պոկեռնեան։
Երջանկութեան խորհրդանշան
Այս սագերը ցրաւուն
Ոգիներու պէս քունդիլ՝
Ծովուն պորսը կը պագնեն։
Բայց ծովափներէն շատ հեռու,
Լեռներու պափապովը շրջափակ,
Հորիզոններու շարժումն մեջ
Դաշտեր կան ուրախալից։

Կեանքոս ծովեր կան ցամաք,
 Դաշար, ծառ, ծաղիկ հարած,
 Ուր բնութեան շնորհներով
 Դարուն կեանքն է որ կ'ապրի:
 Եւ հոն փոքրիկ կապոյտ շիւներու մէջ
 Երջանիկ սագեր կան որ կը շողան,
 Անոնք, պանասեր հարսերուն նման
 Լոյծ մակերեսին վրայ կը նստեն:
 Տիեզերքի երջանկութեան պատկերներ,
 Երջանկութեան ետիրային կիւտեր,
 Ռոնկ մեղրաշունի հարսերու նման
 Իրենց պշտամոյ շողակը կ'ընեն:
 Կը ձօճին, կ'ընկողմանին, կ'ելնեն,
 Անքիւ կանացի սիւռերներ,
 Եւ կապուսակ ջուրն ալ
 Չանոնկ իր կուրծքին վրայ կը պահէ:
 Սագերը ձերմակ հոգիներ են,
 Երջանկութեան հոգեփոխում՝ պարիկներ,
 Որ կապուսակ շիւներուն մէջ
 Իրենց հեղուկ մտերիւմները ունին:
 Անոնք անոնք եւ վեհախառ նստակցով
 Այդ հեղուկ շարշներուն մէջ ծառի,
 Կեանքի գաղտնիքը կը սուրին
 Այերային վայելքներով օրորուն:
 Ժամանակը անոնց բան մը չպատմէ,
 Անոնք փայլուն ու գեղեցիկ կիներ
 Իրենց վայելքներուն մէջ երջանիկ՝
 Չեն զգար տարածամոյ օրն անգամ:
 Սագերը ձերմակ հոգիներ են,
 Այլափոխում երջանկութեան պարիկներ
 Որ կապուսակ շիւներուն մէջ
 Իրենց հեղուկ մտերիւմները ունին...

ՇԱՀՆԱՋԱՐ ՈՐՐՈՒՆԵՐ

ՍՏԱՅԱՆՔ «Դասընկեր» պատկերազարդ Այբբենարան-Ընթերցարանը, զորժ
 Արշակ Զիլինկիրեանի և Տիգրան Ռաշմանեանի, լոյս տեսած Թիֆլիզ Ե. Աղան-
 եանցի տպարանէն:

Նմանապէս ստացանք Ատոմ Եսրեանեանի [Սիւմանթո] «Կարմիր լուրեր բարե-
 կամիս» գրքովը, հրատարակութիւն «Ազգակի» Մատենաշարին, զի՛ն 31/2 զրէ:

ՏԻՐԱՀՌՉԱԿ ԿՈՒՍԱԿԱՆԸ

ԵՒ

ԱԼԱ ԹՈՒՐՔԱ ԲՕԼԻԹԻՔԱՆ

Մաղնիսական փորձին հաղիւ հինգ վայրկեան տեւող լուծիւն մը յաջորդած էր՝ երբ սկսայ խորհրդածել:

Նախ, պաշտօնատարին ընկերացող կնոջ անբացատրելի վարմունքն էր որ, առեղծուած մը կը մնար և յետոյ՝ հայատեաց կուսակալին տարօրինակ խոստովանութիւններն՝ որոնք էն ցնցող յայտնութիւններն եղած էին ինծի համար ու մտքիս մէջ մտածումներն իրարու կը յաջորդէին.

Կ'ուզէի զիտնալ թէ ի՞նչու զեղանի կինը լրտեսած էր մեր շարժումները կամ ի՞նչ պատճառով՝ այդքան արհամարհանք ցոյց կուտար մեզի հանդէպ:

Արդեօք ուշադրութիւն զբաւելու մտքով էր որ այնքան փութկոտութեամբ կը ծածկուէր՝ թէ ոչ, կ'ուզէր մեզ հրապուրել չղարչի ծաղիներուն փակ քօղարկելով իր նուրբ դիմագիծերը. . . .

Ասոնք, ահա՛ մութ կէտեր էին որոնք կուգային միտքս պաշարել. — այնքան թաղուած էի այս մտածումներով որ երբ սթափեցայ՝ բոլորովին առանձին գտայ ինքզինքս խցիկին մէջ:

Գեղամ շատոնց հետոյցած էր քովէս, ես ալ թծապարեցի վեր. նայաթի փութալ քանի որ սենեկին օդը կ'սկսէր չնահեղձ ընել զիս:

Ծովը բաւական խաղաղած էր ու ամպերու սպիտակ ձեղքերուն մէջէն, նուրբ կապոյտ մը կը ցօլար: Հեռաւոր անկիւնէ մը արեւը ջերմիկ ճառագայթներ կարծակէր որոնք ալիքներուն կապարադոյն մակերեսը մեղմօրէն կ'ոսկէղոծէին:

Նստին տատանումները հետզհետէ անզգալի կը դառնային ու նախորդ փոթորկէն հազիւ տարտամ հետքեր միայն կը մնային:

Հաճոյքով կը դիտէի դիմացի ծովեղբերքը որ ամբողջովին կանաչով չըջապարտուած զեղարուեստական դիւթիչ նկարի մը տեսքը կ'ընծայէր:

Յանկարծ նախորդ մտածումներուս անդրադառնալով՝ ուղեցի դիտնալ թէ ի՞նչպիսի ընաւորութեան տէր մէկն էր զեղանի կինը և թէ ի՞նչու այդքան անտիկնալ միջամտութիւն մը կատարած էր մաղնիսական փորձին ժամանակ:

Այս առթիւ կրնայի Գեղամի դիմագիտական կարողութեան կուչում ընել լուսարանութիւն սասնալու համար, բայց լաւագոյն

չալիտի⁶ ըլլար ինքնօգնութեան շնորհիւ կամ անձնական փորձառութեամբ: Թափանցել շոգենաւին կնոջ զխաւորութիւններուն...:

Այս մտածումէն թելադրուած՝ որոշեցի իսկոյն գործի ձեռնարկել, քանի որ առանձնութեանս մէջ ուրիշ ո՛ր է գրաւուած չունէի իբրեւ ծամանց:

Վերնայարկի աղակեղարդ լուսամուտէն վար նայելով՝ դիտեցի որ գեղանի կիներ սեղանին եղերքը կը շրջադայէր մտածկոտ երեւոյթով:

Ճիշդ վայրկեանն էր, որովհետեւ կարելի էր թաղստոցէս վայելել անոր ցնորեցնող գեղեցկութիւնը...:

Պաշտելի արարածին երկնազոյն, կապոյտ աչքերը այնպիսի բանաստեղծական թովք ունէին որ մարդ կ'զմայլէր: Այո՛, այդ նայուածքին մէջ կը ցոլար արուեստագէտ և վրէժխնդիր կնոջ հոգին...:

Իր գեղեցիկ դիմագծերը և սպիտակաթոյր այտերը հիանալի նրբութեան դրօշմը կը կրէին ու կեանսադոյն չրթունքները, ապահովաբար՝ հեշտազին ցանկութիւններ պիտի արթնցնէին դիտողին մէջ:

Ա՛խ, այդ վայրկեանին զգացած հաճոյքս ոչ մէկ բառով կարելի պիտի ըլլար բացատրել...:

Գեղանի կիներ խիստ ճաշակաւոր հոգուած էր և համաչափ քայլերով այնպէս մը կը շրջադայէր որ դիւրաւ կարելի պիտի ըլլար գուշակել իր *distinguée* կնոջ քնաւորութիւնը:

Եանկարծ ան՝ հառաչ մ'արձակեց, պաշտելի նայուածքը հեռաւոր կէտի մը վրայ սեւեռեց ու դիտեցի որ արցունքի երկու կաթիլներ իր գեղեցիկ այտերէն վար կը սահէին...:

Այն տեսարանը հազիւ վայրկեան մը տևեց երբ՝ գեղանի կինը հեռացաւ սրահէն իր տարածերձ խցիկին մէջ փակուելու փութկոտութեամբ:

Ինչ գաղտնիք էր սա, Աստուած իմ, կը մտածէի: Պաշտելի արարածին այս ընթացքը բոլորովին խորհրդաւոր և ստեղծութեան կը մնար ինծի համար և փոխանակ կարենալու զայն լուսաբանել ա՛լ տեղի չկոթ կը գտնէի անոր ամէն մէկ դրուագը:

Մտքիս այս անկայուն կացութեան մէջ՝ ընկելքս որոշելու համար՝ անհրաժեշտ էր դասակարգութեան հետեւիլ. հետեւաբար զիս հետաքրքրող հարցումներուն է՛ն շահեկաններն ընտրելով՝ փութացի զանոնք վերլուծել հետեւեալ եղանակով.

Ա. Գեղանի կինը պարկեշտ էր թէ ոչ:

Բ. Մեզի հանդէպ ու է ատելութիւն կը սնուցանէ՞ր:

Գ. Ի՞նչպիսի կապերով միացած էր տխրահուշակ պաշտօնատարին:

Դիտած էի որ գեղեցիկ կնոջ գեղարուեստական հասկումները խիստ ուշագրաւ էին, հետեւաբար անոր համակրանք ներշնչելու միակ կարելիութիւնը կը կայանար իմ արդուգարգիս աչքաուղւ շքեղութիւն մը տալուն մէջ:

Եթէ կարենայի համակրելի երեւոյթով մը ներկայանալ, ապա հովարար սիրուն կինը առիթ մը պիտի ստեղծէր իր դնահատութիւնն յայտնելու և ատիկա սիրալիր յարաբերութիւններու սկզբնաւորութիւնը պիտի ըլլար:

Այս կերպը էն տրամաբանական լուծումը պիտի հայթայթէր միաքանչեւ չարչարող առաջին հարցին, հետեւաբար որոշումներս զործադրութեան դնելու փութկոտութեամբ՝ իսկոյն խցիկս քաշուեցայ, մաքուր մը ամիլուեցայ և զիմազմիս ողորկութիւնն ապահովելէ վերջ՝ հազուադէպ անուշահոտութեամբ օձեցի մազերս ու խնամով սանտրեցի զանոնք, յետոյ գոյնի և նրբութեան տեսակէտով էն ճաշակաւոր ղգեստներս հազնելով՝ պահ մը խնքդինքս դիտեցի հայելիին մէջ:

Արդարեւ այնքան գեղեցկացած էի որ է՛ն դժուարահաճ կինն անգամ տենջանքով պիտի սեւեռէր իր նայուածքը վրաս:

Անմիջապէս տենդոտ քայլերով սրահ փութացի, բայց հոն ոչ ոք կ'երեւէր. հաւանաբար սիրուն կինը տակաւին իր խցիկը կը մնար:

Հո՛ս խնդիրը դարձեալ կը կնճռոտէր, որովհետեւ պէտք էր կերպ մը գտնել զայն ինքնաբերաբար դուրս հրաւիրելու համար:

Յանկարծ՝ չահեկան մտածում մը փայլատակեց մաքիս մէջ, կտրելի էր, կը մտածէի, Գեղամի ջութակն առնելով՝ Արեւելեան մեղամագձիկ եղանակ մը ածել, երաժշտութեան չորհիւ հետաքրքրելով սիրուն արարածը, մինչև որ դուրս ելլէր խցիկէն...

Արդարեւ, հաշիւ ջութակին վրայ քանի մը խաղեր կը փորձէի, իրրեւ նախերգ, երբ հեռուէն լսեցի դուռին մեղմ բաղխումը:

Յանկարծ սիրտս արօփեց... կ'սկսէի յաջողել... բայց պէտք էր անմիջապէս կորսնցնել պաղարիւնս ու կռահել տալ զիմացինիս որ նուազելուս շարժառիթը նոյն ինքն պաշտելի արարածըն էր...

Շատ չանցած՝ ջութակին նուրբ ելեւէջները կը տարածուէին սրահին մէջ, մեղմօրէն արձագանդելով լուսթեան մէջէն, իսկ ես՝ հետդնտէ հրայրքով, ալ աւելի զգայուն շեշտ մը կուտայի մեղամագձոտ եղանակին՝ որ ջութակին վրայ կը թրթուար:

Քառորդ մը այս կերպ շարունակեցի միշտ տենդոտ հետաքրքրութեամբ ունկնդրելով սրահին մէջ կրկնուող մեղմ ռոտնածայներուն:

Ինձի այնպէս կը թուէր որ գեղանի կինը խցիկիս մօտերը կ'երթեւեկէր և խորապէս յուզուած և հմայուած ըլլալու էր իր-

րե արուեստագէտի հակումներով օժտուած էակ մը :

Յանկարծ դադրեցուցի նուազը և ջութակը առփին մէջ զետեղելով՝ դուրս ելլելու վրայ էի երբ խորհրդաւոր հասաչ մը խուեցաւ . . . :

Օտարական կինն ըլլալու էր որ իր յուզումներն այլևս զսպելու անկարող՝ խռովայոյզ վիճակ մը կը մատնէր :

Յատակագիծս ուրեմն յաջողած էր և մեր մէջ հաղորդակցութիւնն հաստատուած :

Կը մնար միայն նախաբանը :

Միկառ մը վառելով՝ խոյացայ խցիկէս դուրս, ուր է՛ն անհաւատալի տեսարանը կը պարզուէր աչքիս :

Պաշտելի հրեշտակը թուշտարտ աթոռի մը մէջ ընդդմանած՝ հրացայտ աչքերով զիս կը դիտէր : Մինչ ես՝ անտարբերութեան ձեւացումով, կը պատրաստուէի սրահէն հեռանալ արհամարհանքովս ալ առելի վառելով դայն, բայց անմիջապէս ետեւէս լսեցի մեզմ ձայն մը որ կ'ըսէր .

— Պարոն, ինչո՞ւ այդքան շուտով դադրեց ուցիք նուազը :

Իսկոյն ետիս դարձայ և իբրեւ պատասխան՝

— Տիկին՝ ըսի, վախցայ ձեզի ձանձրոյթ պատճառելէ :

— Բայց ո՛չ, յարեց կինը, ընդհակառակը չափազանց հաճոյք կ'ըզայի :

Այս խօսքին վրայ՝

— Տիկին՝ առեցուցի, իբրեւ քաջաւերութիւն մը կ'ընդունիմ այդ խօսքերը ու առանց այլ ևս բառ մը արտասանելու, սրահէն հեռացայ յարգալիլ խնամարկութիւն մը ընելով, մինչ տկնարկս կը մխրճուէր իր գիղեցիկ աչքերուն մէջ . . . :

Յաջողութիւնս աստիճանովու մը էր և աչքերս կը փայլատակէին ուրախութենէ, քանի որ գտած էի այլ ևս այն բանալին որով կարելի պիտի ըլլար անձանօթ կնոջ՝ դադանիքներուն թափանցել . . . :

Երբ վերնայարկ բարձրացայ՝ Գեղամ աւանձին էր ու միշտ թաղուած կը մնար իր ընթերցումներուն մէջ : Ուսումնայնս լսածին պէս, գլուխը բարձրացնելով՝ չկրցաւ զսպել իր բարեմիտ Ժպիտը :

Աստիճանաբար արդու վարդը և գեղեցիկ երեսալու անսովոր փափաքս էր որ ուշադրութիւնը կը գրաւէին :

Բաւական մօտեցած էի իրեն երբ՝

— Այսօր սրբա՛ն հոգածու կ'երեւիս արդ՝ զարդիդ նկատմամբ հարցուց :

— Ընէ՛ղ է, պատասխանեցի, այդ դիտողութիւնը, բայց առանց չարժառիթի չէ որ այսքան գեղեցիկացած կը գտնես զիս :

Պատճառը գեղանի կինն էր որ մաղնիսական փորձին առեն այնքան անճաշ ընթացք մը ցոյց տուաւ . . . :

Կ'ուզէի զիտնալ թէ ի՞նչ պատճառով այդքան անակնկալ մի-

Ջամատութիւն մը կատարած էր:

Այս նպատակով՝ Ջանացի նախ հրապուրել զայն որպէսզի կարելի ըլլար հետը յարսերութիւն հաստատել ու ծանօթանալ իր մտածումներուն...

Ջութակը շատ հաճելի դեր մը խաղաց այս տեսակէտով և արդէն խօսակցութեան անաջին սկզբնաւորութիւնը կատարեցինք...

— Ես'տ լաւ, չա'տ լաւ, կը մուտար Գեղամ ու կ'աւելցնէր:

— Միայն կը թելադրեմ որ չի մտերմանաս հետը, որովհետեւ անպարկեշտ կի'ն մ'է...

— Բայց ինչէն հասկցար, յարեցի հետաքրքրութեամբ:

— Աւելի աղէկ կ'ըլլայ, պատասխանեց Գեղամ, որ քու հաշուդը վերլուծես դեղանի կնոջ բնաւորութիւնը, ինչպէս նախապէս ըսած եմ՝ վարժուէ անձնական փորձերուդ ասպարէսը:

Այս խօսքերուն վրայ՝ լուռ ու մունջ՝ Գեղամի քովէն հեռանալով կամացուկ մը լուսամտէն ներս սպրկեցի ակնարկս ու դիտեցի որ սիրուն արարածը միշտ միեւնոյն դիրքին մէջ կը մնար իր սիրականին սպասող մէկու մը նման:

Անմիջապէս վար իջայ. — Ես չեմ անցած պահուս՝ զիմադրիմբուն վրայ կրցի պաղտադողի ուրախութեան հեռքեր նշմարել:

Երբ խցիկս կը քաշուէի, ան միշտ պաղատապին երեւոյթով:

— Պարո՛ն, յարեց, չէ՞ք զիջանիք նոյն իսկ բարեւելու դիտ:

— Սիրով պիտի կատարէի այդ պարտականութիւնը, յարեցի վարանումով, եթէ երբէք նախ պայմանադրական սովորութիւնը չարդիւնէին այդ բանը և յետոյ ձեր մեղի հանդէպ ցոյց տուած տարօրինակ վերաբերումը ցաւ պատճառած չըլլար ինծի:

— Օ՛հ, պատասխանեց կինը, շատ դիւրին է այդ երկու տարակրթիւններուն ալ պատասխանել:

Մեր աւանդութիւնը՝ չարդիւնի ու է կնոջ՝ մէկուն հետ տեսակցելու փափարը, հետեւաբար քանի որ ես պատրաստակամութիւն կը յայտնեմ ձեզ հետ խօսակցութեան, դո՛ւք՝ ու է վախ զգալու չէ՞ք այդ ասիւն: Յետոյ ենթադրելով որ տեղական կանոնները արդիւնէն այդ բանը, մեր անանձնութեան մէջ ո՛վ կարելութիւն կուտայ անոնց...

Մեղի զիմամբ այսպէս կաշկանդած եմ, որպէսզի այրերը վա՛յելին ամէն ինչ...

Ախ, անոնց անձնասիրութիւնը:

Պահ մը լուեց կինը հառաչ մ'արձակելով ու խօսակցութիւնը շարունակեց:

— Ձեր սենեակը այնքան բիրտ եղանակով մուտք գործելուս պատճառը ուրիշ բան չէր՝ եթէ ոչ հետաքրքրութիւն մը մօտէն դիտելու համար ձեր բժշկութեան եղանակը և յետոյ ինծի ընկի, բացող անձին հանդէպ անձնութիւնը ցոյց տալու կեղծ մար:

մաջ մը...

Այս վերջին բառն արտասանած տունն՝ դեղանի կիւր չորս կողմը դիտելէ վերջ՝ ժպտեցաւ ու աչքերուս նայեցաւ այնպիսի արտայայտիչ եղանակով մը որ ինքնարեւարար հարկադրուեցայ քովէն հեռանալ, որովհետեւ կ'զգայի թէ սիրտս ահարկու կերպով կը բարախէր և երակներս կ'այրէին խորհրդաւոր ելեքարակաւ նութեան մը թափին տակ....

Կինը չէր ուղեր երբէք օծիքս թողուլ, այնպէս որ երբ կը հեռանայի քովէն՝ ինք ալ ինծի հետեւեցաւ ու ետեւէս խցիկս մտաւ դուռը լաւ մը դռցելով:

Կ'զգայի թէ զղիւխիլը է՛ն դիւրին բանն էր այդ վայրկեանին, ամբողջ մարմնով ելեքարականացած էի մինչ տարփաւոր կինը կը հեւար հրայրքէն բոցավառ աչքերը վրաս սեւեւած:

Անկարելի էր այլևս դիմադրել այդ ցնորեցնող փորձութեան: Այնպէս որ անակնկալ կերպով դեղանի կնոջ վրայ խոյացայ ու երբ բաղուններովս չըջնալատեցի իր դմալիւլի լանջքը, այնպէս մը որտիս վրայ սեղմեցի զայն որ ցաւողին ճիշդ մը արձակեց:

Այս խելայեղ վիճակիս մէջ սակայն, կ'զգայի կործախի վրայ փայփայանքը երկու խորհրդաւոր կտրուած թիւններու՝ որոնք սիրուն կնոջ լանջքին վրայ ցցուած էին:

Տա՛ք, կրակոտ համբոյր մ'ալ դետեղեցի անոր սաշտուլի շրթներուն վրայ որոնց հպումէն կարծես պիտի խնդկնայի....

Յանկարծ ցնցուեցայ և իմէ՝ խայթում մէկու մը նման՝ ետ քաշուեցայ յուզումով:

— Հանդարտինք քիչ մը, ըսի, սիրուն կնոջ՝ որ ամենափոքր դիմադրութիւնն իսկ չէր փորձեր իմ շարժումներուս դէմ:

— Նստինք և քիչ մը խօսակցինք, որովհետեւ կը յուսամ թէ մեր վայելքները պիտի կրնան շարունակուիլ մինչև մեր Պօլիս ժամանումը....

Քսե՛մ թէ այս ճամբորդութեան տաթիւ՝ ձեզի հանդիպումս կեանքիս էն հաճելի յիշատակներէն մէկը պիտի կազմէ և միշտ բռուն յուզումով պիտի մտարեբեմ քիչ մը առաջուան մեր անակնկալ վայելքը....

Հիմա պատմէ թէ ինչո՞ւ պաշտօնատարին կ'ընկերանաւ կամ տնոր հետ ի՞նչ առնչութիւն ունիւ: — Այս անակնկալ հարցումիս վրայ դեղանի կնոջ դիմադրեցան, ցաւողին արտայայտութիւն մը առաւ ան ու սկսաւ հետեւեալ պատմութիւնն ընել:

— Ցեղապետի մը զաւակն էի Հայրս՝ կրակ տ մարդ մըն է Ապաիւր Համբարէն սիրելի արքանեակներէն մէկը, շատ մը հայ գիւղեր բնաջինջ ըրած էր Վահագետին հաճելի երեւալու միակ նպատակով:

Իր այս քաջագործութեանց հետեւանքով, ոչ միայն պատուաշնչանի և տիտղոսներու արժանացած էր, այլ նաեւ կ'սկսէր, փո-

խանակ հայ գիւղացիները հալածելու յարձակիլ նաև թուրք գիւղերու վրայ, բայց այս անգամ միեւնոյն հղանակով չէր որ վարձատրեցին զինքը :

Օրին մէկը, կուսակալութեան կեդրոնը հրաւիրուեցաւ ուր վար գրին զինքը ու այսպէս ամիսներ՝ սպասեց մինչև որ մեծկակ գումար մը վճարելով և զիս ալ իբրև աղախին յանձնելով՝ ազատեց օձիքը :

Չափտի պատմեմ թէ որքան դարչանք կ'ըգգամ իմ նոր՝ կեանքէս, կեանք մ'ուր ամէն վայրկեան՝ հարկադրուած եմ հաճելի երեւիլ զգուշի արարածներու :

Ա՛խ, երանի թէ ինձի զրացի ըլլայիր Պօլիս և միասին երբեմն վայելէինք նմանօրինակ հաճոյքներ Մե՛ղք որ անգութ ճակատադէրը չուտով պիտի բաժնէ մեզ իրարմէ :

Այս խօսքերուն վրայ, տարփաւոր կինը զիբկա նետուեցաւ ու կրակոտ համայնքներով ողողեց գէմբս որոնց տաք շունչին տակ՝ կը բռնկէի, այնպէս որ տենդաւառ ու խելայեղ երկվայրկեանի մը մէջ տնկողինս փոխադրեցի զայն, իրմէ վաշելելու համար այն խորհրդաւոր հեշտանքները որոնք բուռն կիրքերէ կը ծնին :

Չեմ կրնար վերյիշել թէ որքան տեւած էր այս տարօրինակ պահը, բայց ոտքի կանգնած պահուս՝ այնքան խառնաշփոթ վիճակ մը կը ներկայացնէի որ ես իսկ զարմացայ :

Գրեթէ ամօթահար՝ կամացուկ մը կարդի գրի արդուզարդս, քիչ մը ամիսփութեցայ և դուռը բանալով՝ խցիկէս դուրս թուայ մինչ ինձի կը հետեւէր սիրուհիս չարաճճի ժպտով :

Ասաջին մտածումս եղաւ վերնայարկ փութալ ուր գով շունչ մը կը փչէր: Հիմա նախորդ արըշիւ վիճակէս սթափելով՝ յստակօրէն կը գուշակէի աղէտալի հետեւանքները կրքիս՝ որ զիս կուրացուցեր էր :

Այն տատն յիշեցի Գեղամի աղքարարութիւնը, զիս զգուշութեան հրաւիրող իր պատուէրները :

Չէ՞ մի որ իբրև զգայնամոլ երիտասարդ տեղի տուեր էի վրտանդաւոր հրապոյրներու, խորապէս ցաւեցայ իմ թոյլ չիղերուն վրայ որոնք ամէնափոքր փորձութեանն իսկ չէին կարող գիմս գրել, մինչ բարեկամս կրցեր էր սղոյսատէ կամք մը մշակել :

Ինչո՞ւ ես ալ նոյն բանը չի կրնայի ընել : Հիմա կ'ըգուշանայի Գեղամին քովս իսկ երթալ վախնալով որ մի գուցէ կարենար արտայայտութենէս գուշակել ահաւոր յանցանքս :

Շուտով իրիկուն եղաւ, յաջորդ ատուն կանուխ Սամսուն հասած էինք, շատ մը հայ երիտասարդներ կը փութային նա այցելել միմիայն չարաշուք սոցալտոնտարը զիս ելու հետաքրքրութեամբ :

Շոգենաւին մեծ կայմին վրայ միշտ կը ծածանէր Օսմ. խոշոր դրօշակը որ կարեւոր և հանրաձանօթ անձնաւորութեան մը ներկայութեան խորհրդանշին էր :

“ՀԱՅԸ ՈՏՔԸ ԱՌԱՒ”

(ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՍ)

Հազիւ 60-70 տունով հայարնակ Թ... գիւղը «Պզտիկ Զէյթուն» անունը կը կրէր 1895-96ի ընդհանուր ջարդէն բաւական առաջ: Գիւղէն 5-6 վայրկեան հեռուէն և հիւսիսային կողմէն իր օձապտոյտ և դարաւոր արչաւը կը շարունակէ Ալիս գետը (Գըզըլ Լըմազ): Շրջակաները անուարաստի սփռող Զէրֆէզներ չէին համարձակեր, չառ անգամ, հոն գիշերելու՝ վախնալով թէ «Պզտիկ Զէյթունցիք» գիշերանց գետամոյն կ'ընէին զանոնք: Գետէն ոչ մէկ օգուտ կը վայելէր գիւղը, միայն գոմէշները կ'օգտուէին, ամառուան հրատապ օրերուն երբ կալին վրայ օրոնի սալին տակէն արձկուէին, ճորճորալով և յամրերը կ'ուղղուէին դէպի գետը. կը թաղուէին ջուրին խոր լճապուսին մէջ աջ ու ձախ տալլտիկելով, օրօրուելով և միայն ունչերնին ջուրի լայնածաւալ սաւանէն դուրս ցցելով: Գիւղի լաճերն ալ քաջ լուզորգներ դարձած էին: Գոմէշներու բոլորաբը կը վխտային, մերթ անոնց կռնակը կը հեծնային և մերթ սոյներէն կը կախուէին, կը խորասուզուէին, և դարձեալ ջուրին երեսը կ'ելլէին. այդ ջրախաղացները սլարդ լարախաղացներ կը դառնային հեղուկ տափարակութեան վրայ: Բայց երբեմն տարին անոնցմէ մի քանին կլլելու տխուր կատակախաղութիւնը կ'ընէր երեսպաշտ և շողմարտը Ալիս:

Շրջակայ գիւղերուն մէջ գիւղական էն շէնչող փառքը կը վայելէր Թ... գիւղը, մինչդեռ հիմա էն փառազուրկն ու հացակարօտն է:

* * *

Այդ երանելի օրերուն մէջ գիւղը ունէր եօթանասուննոց ալեգարդ քահանայ մը, Տէր Պօղօ, որ շուրջ 40 տարիներէ ի վեր կը քահանայագործէր և զոր խուժանը թոնրամահ ըրաւ ջարդին տե՛սը՝ երբ գիւղացիներ գիւղը թողլով չրջակայ ձորերն ու գոմերը ապաստանած էին: Տէր Պօղօ՝ որքան միամիտ այնքան աղէտ՝ չիտակ կտրդալն ալ չէր կրնար: Իր քահանայագործութեան չրջանին մէջ է՛ն քիչ 30,000 անգամ կրկնած ու յեղիղած «Հայր մեր»ը հաստ մկր կարտաբերէր: Մենք չարածճի տիրացուներս խըսխըս խնդալով չառ անգամ տէր հօր արդար զայրոյթը կը չարժէինք: Միշտ համեստ ու ցասկոտ խոստովանութեամբ մը սակայն մեզ կը յանդիմանէր թէ ինք կարդալ բնաւ չէր գիտեր, դօրով տէրտէր ըրած էին և թէ իր ժամանակ էն շատ կարդացողը Սաղմոսէն

վեր չէր ելլեր: Մեծ տաղաւարներուն և շատ անգամ տարին միայն երկու անգամ—Չառկին և Մոռնդին—կը պատարագէր, բացի այն պարագաներէն երբ պաղի հաւաքող կամ պատահարայ այցելու վարդապետ մը գար ու պատարագել ուղէր: Գիւղը՝ թեմին Առաջնորդ Զաքարիա Եպիսկոպոս Բանձարճեանի հովուական այցելութիւնը գրեթէ երբեք չէր վայելեր: (*)

Գիւղը քանի մը տարուան մէջ յաջորդաբար վարդապետի մը այցելութիւնը վայելեց, որ կը կոչուէր «Թիւյսիւզ վարդապետ»: Կ'աւանդուէր թէ Թիւյսիւզ վարդապետ՝ ճատաւօղ և ճարտասան մէկը՝ շատ վայրներու և Սուրբաբերֆներու հետ չափուած և վերջապէս օր մը նենդութեամբ թունաւորուած էր: Անմիջական միջոցներով թէև թոյնին ազդեցութիւնը ջլատած՝ սակայն պեխաւորիկ և մօրուսազուրկ եղած էր, և ուստի կը յորջորջուէր «Թիւյսիւզ»:

Ինք չեկած սարսափը կուգար, ամէն մարդ կը դողար անկէ: Կուռազան գիւղացիներ երբ հասկնային թէ Թիւյսիւզ վարդապետը քննիչի կամ իրաւագատի դեր պիտի ստանձնէր, անոր ժամանու մէն առաջ չուանը մէկտեղ կը քաշէին: (**)

Վարդապետին բարկացայտ դէմքը և խոժոռ նայուածքը բաւական էին մարդը սարսափեցնելու եմթարկելու:

Չեմ գիտեր ինչպէս, իբր տիրացու՝ Հայր Սուրբին համակրանքին արժանացայ երգ երգելու պաշտօնով յաճախ կը կոնչէր զիս: Թեւադրեց որպէսզի երբ բարձր գպրոց մը յաճախելու բաղդին արժանանամ, կուսակրօնութիւն ուխտեմ: Սոսկ քիչ մը այդ մարմաջէն հրահրուած՝ երբ պարագան բերու որ Տրդատ Ծ. Վ. Պապեանի դիմեմ Ս. Կարապետ Վանքի Ժառանգաւորաց վարժարանը ընդունուելու համար: Սրբազանը նախ ընդունելու խոստումը ըրաւ, յետոյ զիս տանող մենծ աղաներէն մէկին թեւադրութեամբ երբ աղաչեցի որ գլխէ նետելու պէս չի յետաձգէր, ան բարկաճայթ մերժեց, որուն համար հիմա ինքզինքս անհունաւ պէս շնորհապարտ կ'զգամ իրեն: Մեր այդ դիմումով Թիւյսիւզ Հայր Սուրբին փափաքը մասամբ իւրեք դորձադրուած եղաւ,

* * *

Գիւղին երանելի օրերէն օր մը դարձեալ Թիւյսիւզ Հայր սուրբը այցելեց թ... գիւղը: Գիւղացիներ դարձեալ խռնուեցան եկեղեցին լսելու համար Հայր Սուրբին պերճախօս և որոտընդոտ քարօղը կամ յանդիմանութիւնը: Հայր Սուրբը գիւղացիներուս սո-

(*) Մանճըլլըի Առաջնորդ յիշեալ Եպս.ին օրով թ... գիւղը Մանճըլլըի մեմին կը պատկանէր, հիմա Սիվազի կը պատկանի:

(**) Զուանը մէկտեղ Բաշի գիւղական ոճով համաձայնի կը նշանակէ:

վորական անմիաբանութեան համար յոյժ դառնացած՝ «Նախանձ տան քոյ եկեր զիս» բնարանին վրայ պերճօրէն ճառելու ստան, իբր ձաղկանք հետեւեալ մանրաւէտը մէջ բերաւ. «Ժամացնակին, բաւա Հայր Սուրբը, երկինքէն մեծ թռչուն մը ինկաւ. ինկելիզը անոր Եւքը և ուղիզը սառաւ, եղաւ որատես և հեռատես, Տաճիկը կտուցը առաւ, եղաւ գանակոծող և իշխող, Զրանսըզը թեւերը առաւ, եղաւ վազվզուն և զաւովուն, Ռուսը իրանը առաւ, եղաւ համատարած, իսկ Հայը ոտքը առաւ, եղաւ իրարու ոտք առնող և զերի»...»

Հայր Սուրբին յիշեալ մանրաւէտը խոր տպւեղութիւն մը թողած է յիշողութեանս վրայ: Երբ մեր կրթեալ դասակարգին մէջ մինչև իսկ—ըլլայ անհատ կամ վարչութիւն—կը տեսնեմ իրարու գէյմ հեռ, անմիաբանութիւն, նախանձ, ռոք առնելութիւն, վերջապէս այն բոլոր նողկալի հանցամանքներ՝ որոնք մեր նախնիքներու չողջողուն և փառապանք վիճակը նսեմացնելու և մեր երակներու մէջ ազդակործան սլասիլներ ներարկելու կը նկրտին, տխրազին հառաչով մը կ'ըսեմ իւրովի, — «Հայը ոտքը առաւ»...»

Թալաս

ԿԼՏԻՔՏԻ . ԿԱՐՕ

ՕՏԱՐ ԱՄՈՒՍԻՆ

Կաղանդին կէս-գիշերը շատոնց անցեր էր, բայց ես ու Տիգրանը դեռ չէինք բաժնուած սեղանէն որուն շուրջը հեռագհատէ մարեր էին ուրախութեան ազաղակները և երգերը:

Սենեակին մէջ ամէն բան տակնուվրայ էր: Վաղած մօմեր, հոս հոն ձգուած սնակներ, պտուղի, կեղեւներու, թղթիկներու կտոր ոււնքներ և խաղալիքներ տարօրինակ երևոյթ մը առած էին այս սենեակին, զոր մայրիկին խնամուտ ձեռքերուն տակ, տարին տասնեակու ամիս վարժուեր էինք մաքուր և խոժու հանգիստութեան մը մէջ տեսնելու:

Նոր-տարին կարծես իրաւ երիտասարդ ու ազնոր մոզուհի կերպարանքով անցեր էր այս սենեակէն, իր ետին, միջնորդութիւն մէջ թափթփելով երանութեան անրացատրելի հմայք մը: Միայն թէ, հիմա որ լուսնիւնը եկեր զբաւեր էր ամբողջ տունը, և մոմերը իրենց արցունքի վերջին կաթիլը թափեր, ու մարեր էին կաղանդի ծաղին ճիւղերուն մէջ, տարօրինակ հակազդեցութիւն մը կը ճնշէր մեր սրտերուն վրայ: Երկուքս ալ պահ մը կաղանդի

ծառը դիտեցինք, որ սենեակին կէս մթութեան մէջ ուրուականի մը պէս կը ցցուէր լուս, անշարժ և տգեղ Իրարու ըսինք թէ ինչ պէս նոր Տարին այդ խորհրդանշանը որ պահ մը առաջ լոյսերու և ծիծաղներու մէջ ամէնուն գուրգուրանքին առարկան դարձած էր, հիմա իր վաղանցիկ փառքերէն ու պերճանքէն մերկացած, կապասէր-որ զինքը տանէին մոռացութեան ու ցերսերուն յանձնէին։

Կռութիւնը նորէն տիրեց սենեակին մէջ։

Կղզայի որ անկարելի ուրախ ըլլար փարատել մեր վրայ ճնշող տպաւորութիւնը։

Տիգրան ժամացոյցը նայեցաւ, սիկառ մը վառեց և զլուխը ձեռքին մէջ, հակեցաւ սեղանին վրայ, Բնականէն այնչափ զուարթ և խօսուն այդ տղան չափազանց ախուր էր այդ գիշերը։ Ապահովաբար ունէ՛ր զինքը չարչարող գաղտնիք մը դու չէր ուղեր նոյն իսկ իր ամէնէն մտերիմին, ինձի յայտնել։ Երեկոյթին մէջ զինքը լրտեսեր էի։ Ճիշդեր կընէր զինքը չըջապատողներուն մէջ իր հին զուարթ և անհոգ երևոյթը պահելու, բայց պահ մը ետքը առանձին կը գտնայի զինքը անկիւն մը քաշուած, մտածումներու և իր սիրական սիկառին ծուխերուն մէջ թաղուած։

Բարեկամներուս մէջ Տիգրանը ամէնէն շատ կը սիրէի։ Դալէճին մէջ ուր զիրար ճանչցանք, ա՛ն քանի մը կարգ վեր էր ինձմէ և իր շրջանը աւարտելուն պէս Եւրոպա դնաց ուրիշ դեռ քանի մը ամիս առաջ կը վերադառնար, գաւառ երթալու և իր ծնողքին մօտ քանի մը ամիս անցնելու համար։ Բայց իր այս վերադարձը բոլորովին անսկսկալ մըն էր զինքը ճանչցողներուն ու մանաւանդ ինձի համար, քանի որ իր անցուցած կեանքը, իր դրժները և հոն իր դատած յաջող պայմանները գրիթէ մանրամասնօրէն դիտէի։

Ստիպուած էր կաղանդը մեր քաղաքին մէջ անցնելու, հետեւաբար երբ զինքը հրաւիրեցի Կաղանդի գիշերը մեր տունը գալ, ապա շեցայ իր մերժումներուն առջև։ Գտնելով ինքզինքս։ Դժուարաւ ընդունեց առաջարկս, ինք որ գայրոցական շրջանին մէջ արծու-կուրդները անդամ մեր տունը կանցնէր, բայց կասկածը թէ վիշտ մը կամ անյաջողութիւն մը ծածկած էր ինձմէ։ Կակառակ իր յաճախակի նամակներուն, աւելի ամբողջաւ մէջս։ Հիմա ա՛լ ապահով էի ու քիչ մըն ալ տխրած ինձմէ գաղտնիք մը պահած ըլլալուն համար։ Լեզուիս տակը կուգար այդ հարցումը, բայց ամէն անգամ անժանօթ զգալու մը իր պող ձեռքը բերնիս վրայ կը գնէր։ Մեր մտերմութեան մէջ առաջին անգամը ըլլալով կը քաշուէինք իրար մէջ։

Վերջապէս ինք եղ աւ նախադարձակը։

Սիկառին մնացորդը, որ սկսած էր մատները այրել, կրադարտնին մէջ նետեց տնեզոտ շարժումով մը, յետոյ վայրկեան մը զիս գիտելէ ետք, յետին վարանում մը կարծես վանելով իր աթոռը

քիչ մըն ալ մօտեցուց ինծի և ըսաւ .

— Չէի ուզեր որ իմ ամէնէն սրտակից բարեկամս մասնակից ընեմ վիշտի մը որ իմ ամբողջ երջանկութիւնս խորտակելէ ետք, կրնայ անոր ուրախութենէն ալ մաս մը զողնալ. բայց, եթէչի տակը կուգես շատ աւելի սիրտի արամէի եթէ քեզի անտարբեր տեսնայի իմ դժբաղդութեանս առջև, որուն ստուերը կզգամ որ չկրցայ ծածկել աչքերէդ: Բնադրօրէն զգացուած անձնասիրութիւնն է ամիկա, որ դժբաղդին կարծեցնել կուտայ թէ ամբողջ աշխարհ պարտական է իրեն հետ իր վիշտին վրայ լալու: Կուուցայ անոր դէմ, և որոշած էի նոյն իսկ քեզի չբացուիլ, բայց հիմայ եթէ նոյն իսկ անտարբեր երեցած ըլլայիր, ես պիտի ստիպէի քեզ որ մօտիկ ընես զիս խեղդող դաղտնիքս:

Մէկ շունչով այս ամէնը ըսելէ ետք, Տիգրան լսեց պահ մը, սիկառ մը վառեց և յետոյ հանդարտօրէն կարծես ինքնիրենը խօսե-լով սկսաւ պատմել:

* * *

Աշունը ժամանակէն առաջ հասաւ այն տարին, բայց հակառակ ամառուան վերջին ամպօտ և ցուրտ օդերուն, մինչև ձմեռնաօտ, մեղմ ու հիւսալի աշուն մը վայելցնինք:

Հասնող եղանակին առաջին սրազ շունչը դեռ նոր անցեր էր, և բնութիւնը տղեկին պէս որ սենեակին ոտքութեան մէջ թմբած, դուր ի պաղ օդին մէջ յանկարծ կը դանտայ իր կայտառութիւնը, այդ առողջ շունչին տակ նորէն հազեր էր դարձնին թարմութիւնը: Գործերս հազիւ թէ աւարտած, ամեն իրիչուն դուրս վը նստէի ինքզինքս քաղաքին տպականած թեւերուն մէջէն, դուրսը, այդ հսկայ քաղաքը զրկող անճուն դաշտերուն և ծառազինեղուն մէջ զգալու համար իրիկնամուտի հովին դղումնքները:

Իմ շուրջս, եւրոպական այդ մեծ քաղաքին մէջ ուր տարիներ տալրեցայ, ամէն գէմք, ամէն տոտրիկայ օտար էր ինծի համար և այդ անճուն ամբոխին մէջ յաճախ առանձին ու լքուած կըզայի ինքզինքս: Բնութիւնը կար միմտակ որ դեռ կրնար ինծի ընտանի լեզուով մը խօսիլ: Իրաւ է որ հոս չկային իմ երկրիս հսկայ լեռները, որոնց տիտանի գիրկերուն մէջ օրօրուեցանք, ու անցուցինք մեր պատանեկութիւնը, ոչ ալ այն գետերը որոնք լեռներէն վար կը թափուէին վայրագ ոռոմմներ լալով միմին ու ժպտոտ ձորերու մէջ, բայց անվերջ, դարաւոր ծառազինները ու լնդարծաղ դաշտերը որոնց մէջ կը թաղուէի թափառայած իրենց ամաչի ծոցերուն մէջ շատ բան կը յիշեցնէին ինծի բոլոր այդ հեռաւոր ու սիրական պատկերներէն: Վերջապէս հոս ալ ծիրանի չղարջներ հաղած կը հեռանար ու կը թաղուէր միեւնոյն կողմը որ ինչպէս մեր մանկութեան օրերուն մէջ, հիմա՛ ալ միշտ խորհրդաւոր ու

անձանք իր մնար: Հովերը ասպանութարար իմ երկրէս կուգային, քանի որ այնքան անկեղծ էր անոնց գգուանդը, քանի որ ճիշդ նոյնն էին: Ղեկիւղին համբոյրները:

Քաղաքը ա՛լ ինձի համար կորսնցուցեր էր իր հրապոյրը: Զմեռուան խիստ օրերէն զատ, տարիին բոլոր կիրակիները կան-
ցնէի մօտակայ գիւղերէն մէկուն մէջ որ երկաթուղիով մեր քա-
ղաքին կապուած, երկու ժամուայ հեռաւորութիւն մը ունէր: Առ-
տուն կանուխ ճամբայ կելլայի, մինչև ցորեկ գիւղին մէջ կ'ան-
ցնէի ժամանակս, և ցորեկուան ճաշէն ետք կը քալէի մինչև յա-
ջորդ կայարանը ուրիշ ուշ ատեն քաղաք կը հասնէի: Գիւղացի-
ները, հակառակ մեծ քաղաքի մը հետ ունեցած իրենց զրոյնու-
թեան, չափազանց պարզ և բարի մարդիկ, շատ լաւ կը ճանչնա-
յին զիս: Կրցածիս չափ հասկցուցած էի իրենց թէ ե՛ս ալ իրենց
կեանքովը ապրած ու Արեւելքի զաւակ՝ չէի կրնար մոռնալ այդ
կեանքը, չէի կրնար արգիլել հոգին ու ընտելեան համար բնազ-
գօրէն զգացած յարումս, որ ծնած վայրկեանէս ատոնց շունչին
հետ արիւնիս խառնուեր էր: Ու մտերմութիւնը հաստատուեր էր
մեր մէջ, որովհետև գիւղացին որքան ալ դիւրահաղորդ ու բարի
ըլլայ, չմտերմանար օտարին հետ մինչև որ իր ու անոր վիճակին
մէջ հաւասարութիւն մը կամ գոնէ ընկերական պայմաններու նոյ-
նութեան կապը չտեսնայ: Հաճոյքի և հանգիստի վայրը եղաւ ին-
ձի համար ատ գիւղը, ուր աւելի ընտանի, աւելի մխիթարուած,
ու աւելի երջանիկ կ'զգայի ինքզինքս:

Օղին յանկարծական խստութիւնը, և կարգ մը զբաղումներ
պատճառ եղան որ ամառուան վերջին կիրակին չկարենամ գիւղը
անցնել: Տղու մը անհամբերութիւնովը կը քաշէի միւս կիրակին
որ վերջապէս եկաւ: Առտուն կանուխ դուրս նետուեցայ քաղաքին
կէս-ամայի փողոցներէն:

Աշունը անուշ հանդարտութիւն մը բերեր էր իր հետ: Ծառու-
ղիները վերջին անձրեւներէն լուացուած, ծառերը իրենց հոժ ու
ճնշող տերեւակոյտերէն թեթեւցած ու մաքուր, մեղաւաղձոտ ժը-
պիտներ ունէին: Գինովցնող մեղկութիւն մը, դաշտերուն վրայ
փռուած անբացատրելի զգացումներով կը լեցնէր հոգիս: Կը հար-
ցնէի ինքզինքիս թէ ո՞րքե՛ն կուգար երջանկութեան զգայնու-
թիւնը որ հեռոջեմէ կը լեցնէր սիրտս, աճող խանդաղատանքով
մը: Հոգին, երկրիս առողջ հոգին ձայնն էր ան ասպանութարար, որ
հիմա ինքզինքը իր տարրին մէջ գտած, կարթննար մէջս, կզգես-
նէր բոլոր օտար զգացումները, և կը տիրէր, կը համակէր զիս բո-
լոր այն բնազդներով որոնք թէև ինձի անձանք, բայց հոգի զա-
ւակներու յաջորդական սերունդի մը Ժառանգութիւնը եղած էին:

Քաղաքացին երբեք չպիտի հասկնար զիս, անոր համար անկա-
րելի պիտի ըլլար լսել միեւնոյն ձայնը, կամ տեսնել դաշտերուն

երեսին, և ժայռերուն վրայ խաղացող ժպիտը: Չէի կատկածեր որ ամառուան կիրակիներուն հակառակ, շատ քիչեր պիտի տեսնայի կայարանին մէջ: Ո՞վ պիտի ուղէր քաղաքին բազմութիւնը, թաւրոնները, գրօսատեղիները լքել՝ դաշտերուն տմայութեան, պաղ հովին և լոյծ ու ցեխոտ ծառուղիներուն մէջ թափառելու համար:

Իրաւ ալ շատ քիչերը կային կայարանին մէջ: Ընդարձակ սրահին մէկ անկիւնը ընտանիք մը քաշուած էր: Վառարանին քով, որ մեղմ տաքութիւնով մը կը լեցնէր մթնոլորտը, ծեր պարոն մը կծկուեր էր և ատոնցմէ հետո Անգլիացի մը իր անխուսափելի քօսակին հետ կը խաղար, դուռնալ քանի մը գիւղացիներ համաչափ կը քալէին վեր վար: Ձայն հանող չկար: Բնութեան հանդարտութիւնը իր շունչով հմայեր էր կարծես ամէնքս ալ:

Հազիւ թէ լրագրի մը ընթերցանութեան մէջ թաղուած էի, սրահին դուռը ուժգին հարուածով մը պատին դարձուեցաւ: Ամէնքն ալ, բացի Անգլիացիէն, իրենց ակնարկները նորեկին վրայ ուղղեցին: Երիտասարդ մըն էր, միջահասակ, թիկնեղ, Ռուսա. կան գլխարկը մինչև աչքերուն իջեցուցած, և ոտքերը ցնխերուն մէջ: Դրան առջև կանգ առաւ, ոտքերը դիտեց, յետոյ սրահին մէջ գտնուողները աչքէ անցուց և իր նայուածքը պահ մը անշարժ մնաց վրաս: Այդ նայուածքին տակ չկրցայ յուզում մը գտակել: Մանօթ գէժք մըն էր սա անձանօթը, բայց ո՞վ կրնար ըլլալ, ո՞վ, իմ երկրէս այսքան հեռու տեղ մը: Կերեւայ որ նշմարեց լուղումս, և վառարանին քով տեղադրուելէ հետք նուրէն սկսաւ զիս դիտել: Խուսափելու համար այդ նայուածքէն որ զիս կը նեղէր, լրագրին վրայ դարձուցի աչքերս, բայց կ'ըզայի որ այդ աչքերը վերցած չէին վրայէս: Ան ալ իր կարգին անշուշտ կը ճգնէր զիս յիշելու, ուրեմն իրաւ ծանօթ մէկը պէտք էր ըլլար, բայց ո՞վ էր...: Յանկարծ իր մէկ տենդոտ շարժումը, որ չէր վրիպած աչքիս ծայրէն, դադափարներու նոր հոսանք մը անցուց մաքէս: Հին, Գոլէճական օրերու պատկերներ, շատոնց միտքիս մէջ աղօտացած, հիմա իրարու կը յաջորդէին վառ և կենդանի գոյներով: Իսլոռցական ընկեր մըն էր անշուշտ, բայց ո՞վ կրնար ըլլար: Առանց իրեն նայելու միտքս կը րեւէի բոլոր դպրոցի ընկերներս: Այդ բուն շարժումը կարծես անձանօթ չէր ինծի: Դասընկերներէս մէկն էր արգեօք, Իվանօֆը, եթէ ան էր, որքան փոխուեր էր: Բնադժօրէն գլուխս իրեն դարձուցի, զիս զիս կը դիտէր, ու միեւնոյն վայրկեանին կարծես թէ լոյս մը անցած ըլլար մեր մեջէն, Իվանօֆ, որովհետեւ ինքն էր, և ես վեր նետուեցանք: Շարժումներու և խօսուածքի այն բուռն թափովը, որ իրեն յատուկ էր, մէկ ոստուածով թեւերուս մէջ նետուեցաւ, իմ համարյալ պատասխանեց շառաչուն համարյալով մը, և Անգլիերէնով մը որուն մէջէն զիս չէին սրբւած: Պուկկարական շեշտերը, կը կրկնէր,

— My dear Dik ! My dear Dik !

(Շարունակելի)

ԼԵՆԻՆ ՄԵՍՐՈՊ

GRANDS MAGASINS

DE LA RUE FRANQUE — SMYRNE

P. XENOPOULO & C.

ՄԵԾ ՎԱՋԱՌԱՏՈՒՆՔ ՖՐԱՆԿԱՅ ԹԱՂԻ
Բ. ՔՍԷՆՕՔՈՒԼՕ և ԸՆԴ

Երկուշաբթի 13 եւ երեքշաբթի 14 Սեպտեմբեր

ՄԵԾ ՎԱՋԱՌՈՒՄ

ԶԵՂԶԵԱԼ ԳԻՆԵՐՈՎ

ԱՄԵՆ ԴԱՐԱԿՆԵՐՈՒՎՐԱՅ

ՄՕՏԵՐՍ ԼՈՍՍ ԿՏԵՍՆԵՆ

Մ. ԱՄՈՒՐԵԱՆԻ

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻԻՆ

ԸՆՀ. ՊԱՏՄՈՒԹԻԻՆ Ա. ՀԱՏՈՐ

ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ԴՐԱՏԱՆ ՄԷՋ Կը ծախուին ամեն տեսակ գիր-
քեր, մեր ընթերցողներու մասնաւորապէս կ'յանձնարարե՝ք

Մ. Մամուրեանի

Հայկական Նամականին	Գին	10 դր.
Անգլ. Նամականի կամ Հայու մը հակառդ. »		20 »
Սև լեռին մարդը	»	7 »

ԿԱՐԴԱՅԷՔ

Վահան Ասլանի «ԿԵԱՆՔԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ» Ը

որ տոմային կեանքէ առնուած գեղեցկանիւս եւ շինիչ պատմութե.
ներու ամբողջութե մըն է. Գին 5 դր.

Նայն հեղինակին «ՎՐԷԺԻ ԴԱՐԷՆ, ԽՂՃՄՏԱՆՔԻ ԶՈՀԸ»
որ ազգային ցաւոտ կեանքէ առնուած դրուագ մըն է. գրուած հեղի-
նակին յատուտ հօգի եւ ազգու ոգով մը եւ ձօնուած Մարգարէի հայ
հաճատակներուն. Գին 2 1/2 դր.

Երկուսին համար դիմել մեզ եւ Պոլսոյ բոլոր բզաւուները.

Վայելչաւոր Կիները

ՈՐՈՆՔ ԿՈՒՋՆՆ ՊԱՀՊԱՆԵԼ

ՈՐԵՆՑ ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆԸ

ՊԵՏԻ Է ԱՄԵՆ ՕՐ ԳՈՐԾԱԾԵՆ

ՃԵՄԱՔԻՏ

ՔՐԷՄ ՍԻՄՈՆԸ

ԿԼԻՍԷՐԻՆՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ 1860

ԱՄԵՆԱԶԻՆ

ԳԵՂԵՑԿԱՅԵՆՈՎ ՔՐԷՄԸ

ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ —

— ԴԵՂԱՐԱՆՆԵՐՈՒ — ՀՈՏԵՂԻՆԱՑ ԽԱՆՈՒԹՆԵՐՈՒ —

— ՊԱՀԱՐՆԵՐՈՒ ՄԻՋ —

ԳՆԵԼՈՒ ԱՏԵՆ Լաւ Ողջադրոթիւն Ընել —

— ՎԱՃԱՌԱՆԻՇԻՆ ԵՒ ՄԵՐԺԵՂ

ԿԵՂԾ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ —

ԲՐՆՁԱՓՈՇԻ

ՕՃԱՌ

ՍԻՄՈՆ

ՔՐԷՄ ՍԻՄՈՆ

ԱՌԱՆՑ ՊԻՍՏՈՒԹԻ

ԲԱՅԱՐՁԱԿԱՊԵՍ ՄԱՔՈՒՐ

Ժ. ՍԻՄՈՆ -- ԲԱՐԻՋ